

МИКОЛА ДАНЬКО. ЖИТТЯ НА ЛЕЗІ НОЖА (за матеріалами Державного архіву Сумської області)

На основі матеріалів особистого фонду Миколи Данька у Державному архіві Сумської області висвітлюються окремі епізоди життя і творчості поета.

Є у кожного народу яскраві представники, особистості, через призму життя та творчості яких постає історична доля цього народу, постає і його майбуття. Вустами таких людей, здається, говорить сама історія.

Земля Сумщини дала цілу плеяду синів та доньок - мучеників та пророків, які стали уособленням історії українського народу. Серед них - Микола Михайлович Данько (1926-1993). Уродженець села Славгород Краснопільського району, він у дитинстві та юності пройшов звичайну для кожної радянської людини життєву школу: семирічка у рідному селі, військовій будні під час Великої Вітчизняної війни (дійшов до Угорщини та Австрії), трудова діяльність на Львівщині у післявоєнний час, навчання у Львівському університеті. Здавалось, пролягав спокійний, рівний шлях. Але не судилося Миколі Михайловичу пливти за течією, насолоджуючись маленькими життєвими радощами. Доля готувала йому тернистий шлях. Його проводирем в житті стало перо поета, перо громадянина.

М.Данько писав: *“Кожен письменник - син свого часу, певної епохи... з огляду на сказане, мабуть, важливіше зазначити, що непересічний талант усупереч усьому незрідка виходив переможцем”*¹. Сучасники назвуть Миколу Михайловича *“письменником непересічної долі”*: *“Не було б перебільшенням сказати: трагічної, бо й справді життя його поспіль мовби на лезі ножа, з вогню та в полум'я... Тернистим був шлях у того, хто в добу тоталітарної п'їтьми прагнув будь-що сказати правду!”*². М.Данько не боявся говорити про непересічні, але перекручені в радянські часи, істини, не боявся говорити про місію справжнього поета-громадянина.

*Зафіксувати
в римі серця порух,
то значить -
власний біль зробить солодким,
пучечок нервів
втілений у порох,
що вогником спанне
в п'їтьмі коротким
й може комусь
осяє стежку вгору.*

Розірвати ланцюги нещирості молодий поет зважився у своїй першій збірці віршів *“Зоряне вікно”* у 1965 р. З кого ж брав приклад, де черпав натхнення, хоробрість? *“Добрі ангели мого дитинства (Шевченко, Надсон, Огарьов, Плещеев) не полишали мене вже ніколи... наvertsали до віри в кінечну перемогу коліскового немовляти -*

Гуманізму”³, - дає відповідь М.Данько в автобіографічній повісті “На невидимому хресті”. Усе передове, життєдайне сприймав та наслідував молодий поет. “У російській поезії забив осиковий кілок у деякі види нещирості Євген Євтушенко. Все передове на Україні в той час симпатизувало йому. Власне, ті, хто, усвідомлював, що на першому етапі найголовніше - демократизація суспільства”⁴, - згадував пізніше Микола Михайлович. Перша книга М.Данька отримала багато схвальних відгуків, адже автор вже був відомий своїми віршами, що друкувалися в різних українських альманахах. Він сприймався як мислячий, талановитий поет. Про це свідчать слова Б.Олійника: “Микола Данько - поет, не схожий на інших, оригінальний, сучасний... Він намагається відсіювати штампи двадцятирічної давності, йде своїм шляхом”⁵.

Однак реакція на вихід першої збірки поезій М.Данька в офіційних літературних колах була недвозначною. “Коли я невдовзі запропонував рукопис нових віршів... відверто сказали: “Конче потрібно, щоб у поезіях було видно громадське обличчя”. Тобто, обличчя брехні!

А мені вже, ой як не хотілося обкурювати фіміамом фальшиві ікони!”⁶.

У 1967 р. все ж виходить друга книга М.Данька “Червоне соло”. Але дійти до читача вона не змогла, бо була “заарештована”, вилучена з продажу. І ось із цього часу починаються справжні гоніння та утиски. Миколу Михайловича звинувачують в “українському буржуазному націоналізмі”. На довгий час довелося розпрощатися з фахом журналіста, піти з сумської обласної газети “Ленінська правда”, перебиватися на різних малооплачуваних роботах. А головне - доводилося писати тільки для шухляди. “Десять років без дозволу друкуватися, я сяк-так перебивався на хлібі та воді”⁷. Однак шлях М.Даньком було обрано раз і назавжди:

*Вогнем горю на демагогів вуличних,
Добро тирана - гірше, як розбій.
Та все ж найбільше не люблю плазуючих,
Принижених за вдачею рабів!*

Талант М.Данька відмовляється від нав’язуваних тем, від висвітлення істин у викривленому вигляді. Він чітко окреслює свою життєву позицію.

*Хай буде проклятий той хліб,
Зароблений лакейством в ката,
І чорний чин, і дачна хата,
І слави лицемірний німб.*

Чимало друзів, побратимів після такого розвитку подій зрікалися знайомства та дружби з М.Даньком, обрікаючи його на самотність, підсилюючи біль від усвідомлення неприйняття в офіційних літературних колах.

*В найтяжчу хвилину руки ніхто не подав,
Ніхто не підслухав, як ти серед ночі страждав.
Ніхто не побачив, як кров закипала в очах,
Ніхто не примітив, який то тягар на плечах.*

Але навіть у такий час він сміливо та чесно заявляв:

*Хай буде проклятий навів,
Хто зрікся і Вітчизни, й мови,
Хто брата рідного готовий
Жбурнути, як снопа на тік!*

Незважаючи на вкрай складні умови життя та творчості, талант М.Данька проявляє нові грані. *“Мені завжди здається, що шостим почуттям є незламна любов до землі, до минулого і майбутнього народу нашого. Допомогати людям відкривати в своїх душах великі почуття... головне завдання поезії”*⁸. Микола Михайлович цікавиться сторінками історії рідної землі. Не сприймаючи на віру постулати радянської історіографії щодо української історії, Микола Михайлович починає ретельно вивчати історичні праці авторів різних періодів.

*Снарядами книг заряджаю свій мозок,
Тисячі в звивини - жерла злизав,
І знаю напевне за власним прогнозом -
Скоро дам залп!*

Як дослідник сторінок історії українського народу М.Данько робить безліч виписок, аналізує та приходиться до власних висновків. *“Мільйони, й незлічити! мучеників мого народу, протягом трьох останніх століть склали свої серця в снігах Сибіру, на різних Соловецьких островах, у підземних руднях, або скидалися за борт тільки за те, що любили свою Україну, хотіли орати й сіяти на своїй землі, самим користуватися бодай шматком хліба, здобутим кров'ю, у поті чола”*⁹.

Особливий інтерес Микола Михайлович виявив до доби козаччини, де бере початок українська демократія, свобода. Він захоплюється тими сміливцями, які робили виклик історії, власній долі. Зокрема, до таких М.Данько зараховує українського гетьмана І.Виговського, який у 1659 р. під Конотопом виборов перемогу у битві з російською армією. Не зрадником, як у радянській історіографії, а талановитим державотворцем та командуючим, мужнім патріотом постає він у нотатках М.Данька. *“Бути одним з найосвіченіших людей на Україні, надивившись на підступні зазіхання на волю рідного народу з боку царських сатрапів, він у своїй політиці спрямував усі зусилля на збереження й подальший розвиток автономії”*¹⁰. Люди, які ставлять на терези історії власне життя задля життя всього народу, стають ідеалом для Миколи Михайловича. До когорти патріотів з великої літери вписує М.Данько і І.Мазепу, незважаючи на негативні характеристики, які давали гетьману багато істориків. *“Офіційні радянські історики силкуються щосили обкидати болотом образ І.С.Мазепи... Для всіх же справжніх революціонерів духу постать гетьмана несе в собі щось прометеївське, самопожертвенне й символічне”*¹¹. Інакше оцінює Микола Михайлович й події, що відбулися в українських землях після переходу І.Мазепи на бік шведського короля. М.Данько не боїться протиставляти власну точку зору офіційній, викладеній в *“Історії міст і сіл Української РСР”*. Особливо гаряче говорить він у своїх нотатках краєзнавця про знищення російськими військами міст Батурина та Глухів у 1709 р.: *“...одна з найжахливіших у світовій історії трагедій... Власне жменька самовідданих патріотів супроти багатотисячної навали колонізаторів”*¹².

Звертався Микола Михайлович і до тих історичних персоналій, яким судилося зіграти роль у подальшій історії України. Про це свідчать багаточисельні виписки на історичну тематику з публікацій як післяжовтневого, так і дожовтневого періодів. Зокрема, це стосується декабристів та народників.

Спротив тиранії, прагнення до свободи, до державотворення приваблюють М.Данька в світогляді учасників декабристського руху. І хоча декабристський рух був поширений в межах Російської імперії, а *“ідея слов’янського об’єднання могла виникнути де завгодно, однак лише на Україні знайшла б найкращий ґрунт”*¹³, - вважає Микола Михайлович. Червоною лінією проводить М.Данько історичне прагнення українців до створення власної держави у добросусідстві з братніми слов’янськими народами. Але у той час з’явилися лише рядки:

*Здійсяться, наче сон пророчий,
Неначе божі імена...
А поки що на карті прочерк.
О доле проклята сумна.*

З повагою згадує Микола Михайлович сильних духом, які зі зброєю в руках прагнули здобути свободу для рідної землі. Але є зброя, на думку поета, без застосування якої перемога буде не повною. Це - мова, народна пісня, звичаї та традиції, виплекані кожним народом на протязі всього історичного становлення, святині, які треба берегти й передавати нащадкам.

Ось як говорить він про духовну зброю: *“Народжена у кривавих січах і на святі, під блакитним небом серед жовтогарячого степу і в катівнях, “голосна та правдива” українська наша пісня, рідне наше слово були щирою зброєю... були духовними лицарями у герці з усіляким рабством”*¹⁴.

Вивчаючи рух народників, М.Данько у своїй лекції *“Народники і українська пісня”* подає цікаві факти діяльності учасників цього руху, зокрема щодо використання української мови та фольклору на землі Сумщини. *“Дехто з народовольців вирішив поширювати освіту українською мовою. Так, за рекомендацією Я. Стефановича його батько, священник села Дептівки Конотопського повіту, влаштував на роботу до школи Володимира Жебуньова, а священник сусіднього села Кошар Захарій Кисилевич - Каца, який невдовзі перебрався до Великого Самбора цього ж повіту”* і далі: *“Для того, аби пропаганда серед місцевих селян була результативною, потрібно... добре знати народну творчість - дзеркало душі української. Тому вони вкинулись у вивчення кобзарських дум, найбільш підхожих гайдамацьких пісень...”* і далі *“... вони мовби наелектризували слухачів, підготовляли до більш конкретної розмови на сьогоденні теми”*¹⁵.

Прагнучи вкласти в свої твори якомога більше щирості, розуміння епохи, проблем свого народу, М.Данько звертається не лише до історичних постатей української історії, а й цікавиться самотутньою історією міст та сіл рідного Слобожанського краю. Залишилися його нариси про Конотоп, Лебедин, Охтирку, Путивль. У них прослідковуються й історія, й легенди, творчо поєднані М.Даньком. З особливою любов’ю Микола Михайлович говорить про Суми. Ось які слова звучать у кіноновелі, підготовленій М.Даньком: *“Люблю своє місто... Люблю таким, як воно є сьогодні... І не раз на світанку, коли на ласкаві груди Псла припадають шовкові кучері туманів,*

*а все довкіл, мовби зачароване, мені воно здається казковим видивом*¹⁶. Але не лише ліричні рядки присвятив Микола Михайлович місту. Він занурився у його історію від часу заснування і до сучасності.

Більшість робіт талановитої людини впродовж довгих років не могли дійти до читачів. Лише у другій половині 80-х років ХХ ст. *“човни Миколи Данька поволі знову впливають на фарватер. Цілі, хоч і биті штормами. І свіжий вітер надимає їхні пружні білі вітрила*¹⁷. Талант, незважаючи на всі складнощі радянської доби, вийшов переможцем. І поетичні перлини, що писалися у добу гонінь та переслідувань поета, увійшли до третьої, на жаль, останньої збірки М.Данька *“І сонця прихилив би!”*, що вийшла друком у 1991 р. Закінчується книга віршем в одну строфу, яка символічно завершує багатолітню кропітку працю М.Данька.

*Щастя! Його вже я, друзі, зустрів
Це - витерти краплі поту.
І, мов риба,
Що видерлась із пазурів,
Шубовснути
Знову в роботу!*

¹Державний архів Сумської області. - Ф.Р-7680. - Оп.1. - Спр.95. - Арк.52, 53.

²Там само. - Спр.232. - Арк.23.

³Там само. - Спр.6. - Арк.12.

⁴Там само. - Арк.30.

⁵Там само. - Спр.231. - Арк.50.

⁶Там само. - Спр.6. - Арк.31.

⁷Там само.

⁸Там само. - Спр.31. - Арк.1зв.

⁹Там само. - Спр.6. - Арк.2.

¹⁰Там само. - Спр.95. - Арк.25.

¹¹Там само. - Арк.15.

¹²Там само. - Арк.18.

¹³Там само. - Арк.5.

¹⁴Там само. - Спр.96. - Арк.23.

¹⁵Там само. - Арк.6.

¹⁶Там само. - Спр.17. - Арк.24.

¹⁷Там само. - Спр.231. - Арк.64зв.

KLYUEVA O.O.

Mykola Danko. A Life on a Knife Blade (on Materials of the State Archive of Sumy Region)

On the basis of materials of personal fund of Mykola Danko in the State Archive of Sumy Region there are viewed individual episodes of life and creativity of the poet.

Отримано 25.06.2008